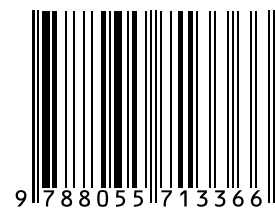

Eva Höhn - pracuje na Katedre európskych kultúrnych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Zaoberá sa súčasnou literatúrou nemecky hovoriacich krajín. Nemeckej literatúre a jej poetologickým aspektom sa venovala v monografii *Frankfurtské prednášky poetiky* (2015). V publikácii *Rakúska literatúra a identita Rakúska po roku 1945* (1916) skúmala prepojenie literatúry a spoločenských udalostí. Publikácia *Literárna veda ako kultúrna veda* je pokračovaním jej záujmu o interdisciplinárne orientovaný charakter literárnej vedy.

umb
UNIVERZITA
MATEJA BELA
V BANSKEJ BYSTRICI

ISBN 978-80-557-1336-6

Eva Höhn LITERÁRNA VEDA AKO KULTÚRNA VEDA

Eva Höhn

LITERÁRNA VEDA AKO KULTÚRNA VEDA

 ELIANUM

Filozofická fakulta
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

LITERÁRNA VEDA AKO KULTÚRNA VEDA

Eva Höhn

2017

Eva Höhn

LITERÁRNA VEDA AKO KULTÚRNA VEDA

Recenzenti:

prof. PhDr. Viera Gažová, CSc.

prof. PhDr. Erich Mistrík, CSc.

Jazyková korektorka:

Mgr. Viera Luptáková, PhD.

Vydal: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici,

Edícia: Filozofická fakulta

ISBN 978-80-557-1336-6

OBSAH

ÚVOD /5/

1. LITERÁRNA VEDA AKO KULTÚRNA VEDA /11/

Literatúra a kultúra /12/

Literárny text ako znak /12/

Semiotický model Stuarta Halla a literárny text /14/

Prípadová štúdia: *Subverzívny charakter súčasného rakúskeho románu*

2. KULTUROLOGICKÝ OBRAT A LINGVISTICKÝ OBRAT /20/

Kulturologický obrat /20/

Lingvistický obrat /21/

Proces vzniku významu /23/

Kultúra ako text /25/

Prípadová štúdia: *Zmena poetiky v diele Mily Haugovej na základe filozofie jazyka*

3. LITERATÚRA A PSYCHOANALÝZA /39/

Psychológia a kultúra /39/

Psychoanalýza, estetická výchova a študentská revolta '68 v Nemecku /40/

Psychoanalýza a literatúra /43/

Prípadová štúdia 1: *Román „Malina“ od Ingeborg Bachmannovej*

Prípadová štúdia 2: *Postava dieťaťa v románoch „Parfum“, „Stratený“, „Milenec mojej matky“ a „Canto“*

4. POSTKOLONIÁLNE ŠTÚDIÁ /53/

Vznik a predstaviteľa /53/

Konštrukcia cudzieho z psychoanalytického hľadiska /54/

Edward W. Said a literárny postkoloniálny diskurz /55/
Postkoloniálne štúdiá a nemecká literatúra /57/
Prípadová štúdia: *Frankfurtské prednášky* /58/
Hansa Christoph Bucha

5. TEÓRIA KULTÚRNEJ PAMÄTI /61/

Charakteristika /61/

Kultúrna pamäť a literatúra /63/

Prípadová štúdia 1: *Literárno-kultúrna spomienka
na národný socializmus a holokaust v Rakúsku* /64/

Prípadová štúdia 2: *Poézia Ingeborg /67/
Bachmannovej a trauma druhej svetovej vojny*

6. DISKURZNÁ ANALÝZA /71/

Pojem diskurz a charakteristika /71/

Diskurzna analýza a literatúra /72/

Prípadová štúdia: *Postava umelého človeka /74/
v literatúre*

7. KOMPARATISTIKA /80/

Komparatistika a kultúra /80/

Komparatistika a interkulturalita /80/

Prípadová štúdia: *Recepcia Ingeborg /82/
Bachmannovej na Slovensku*

ZÁVER /86/

LITERATÚRA /88/

ÚVOD

Bolo to obdobie druhej polovice 20. storočia, keď sa vo zvýšenej miere objavili mnohé kultúrno-kritické hlasy v oblasti humanitných vied, ktoré priniesli impulzy pre analýzy dotýkajúcich sa otázok vplyvu médií, literatúry či filmu na človeka a na svet. Ukázalo sa, že vhodnými sa stávajú semioticky a diskurzívne motivované prístupy (Hall, 1997, s. 6), ktorých východiskom sa stala hlavne štrukturalistická lingvistická teória Ferdinanda de Saussura a jeho rozlíšenie formálnej (signifiant) a obsahovej (signifié) stránky znaku/slova, čo práve umožnilo uchopiť zrod významu. Zdanlivo bezvýznamný fakt ovplyvnil celý rad teoretikov, uvedme Rolanda Barthesa, britských kulturalistov (Raymond Williams, Richard Hoggart, Stuart Hall a pod.), tartuských semiotikov (Jurija M. Lotmana, Vladimíra N. Toporova, Borisa Uspenskeho a pod.) či predstaviteľov teórie pamäti (Jan a Aleida Assmannovci). Kultúra (v opozícii k prírode) sa začala vnímať ako súhrn ľudských výtvorov a ich podielu na utváraní sveta.

V objasňovaní znakových (textových, verbálnych, mediálnych a ďalších) jednotiek sa tejto generácii podarilo podať kritickú analýzu informačnej a mediálnej spoločnosti, jej symbolickej každodennej praxe a hlavne vzniku významov v sociálnych procesoch. Mnohé nové impulzy prišli z kultúrnej antropológie. Jej predstavitelia začali skúmať neverbálne kultúrne prejavy, čo viedlo k použitiu metafory „kultúra ako text“. Pod preneseným významom slova „text“ sa tak začali označovať akékoľvek (textové a netextové) významové celky. Americký antropológ Clifford Geertz objasnil základy (pre príslušníka inej kultúry barbarskej) tradície kohútích zápasov na ostrove Bali len v kontextualizácii sociálneho diskurzu, a to na základe priradenia k symbolickým pravidlám danej kultúry (nie svojej). Ukázal tým zároveň možnosť pochopenia iného obrazu sveta, než je ten vlastný. Geertzov prístup stál na začiatku interpretatívneho obratu, v ktorom sa kultúra

začala posudzovať ako systém znakov a symbolov. Pretože každá spoločnosť vytvára isté výrazové formy, ktorými sa sama interpretuje (napríklad umenie, rituály, divadlo, slávnosti, sviatky a pod.).

Treba však poznamenať, že podnety na tento proces neprišli len z kultúrnej antropológie, ale v otázkach poznávaco-teoretických z filozofie, hlavne filozofie jazyka. Od rakúskeho filozofa Ludwiga Wittgensteina, cez americkú filozofiu jazyka (Richard Rorty, Gustav Bergmann) a francúzsky postštrukturalizmus (Roland Barthes, Julia Kristeva), po ruských semiotikov (Jurij M. Lotman a Michal M. Bachtin) táto disciplína skúma jazyk, ktorý sa čím viac zvecňuje. Od R. Rortyho (a pred ním Bergmanna) pochádza termín lingvistický obrat, ktorý, ako konštatuje nemecká kultúrna antropológička Doris Bachmann-Medicková, predchádzal interpretatívne obratu.

Náš pokus o náčrt literárnej vedy ako kultúrnej vedy prichádza práve na základe uvedeného spektra výskumov, pričom v popredí stojí predpoklad, že literárny text má znakový charakter. Preto je potrebné posudzovať ho v danom historickom a sociálnom kontexte. Vhodným príkladom je poukázanie na významový presah literárneho či dramatického diela, ktorého ďalšie významy presahujú potenciál literárnej fikcie a ako sociálno-spoločenský konštrukt sa podieľajú na vytváraní sekundárnych znakových systémov kultúry. V prvej kapitole preto uvádzame Greenblattovu analýzu drámy *Richard II.* od Williama Shakespeara. Hra sa síce zaoberá historickou osobnosťou anglického kráľa Richarda II., avšak v omnoho väčšej miere je potrebné ju vnímať, ako konštatuje Greenblatt, v jej dobovom kontexte, a to ako nástroj kritiky vlády Alžbety I.

Jednotlivé kapitoly publikácie reprezentujú spektrum teórií a metodologických prístupov, ktoré za posledné desaťročia v rámci výskumu literárnej vedy v kontexte kultúrnej vedy vznikli – od psychoanalýzy a postštrukturalizmu cez postkoloniálne štúdiá až po teóriu pamäti, diskurzívnu analýzu a socio-semiotickú komparatistiku. Každá kapitola sa končí ukážkami konkrétnych literárnych analýz.

Ide pritom predovšetkým o interpretácie literárnych diel priestoru nemecky hovoriacich krajín, pretože štúdiu týchto literatúr (hlavne nemeckej a rakúskej) bola venovaná naša predchádzajúca výskumná činnosť. Každá kapitola sa končí prípadovou štúdiou. Tieto štúdie tvoria články, z ktorých niektoré boli v pozmenenej podobe už publikované.

Na záver sa žiada zdôrazniť, že dané koncepcie kultúry za posledné desaťročia zaznamenali významný vplyv aj v rámci filologických disciplín. Či už lingvistiká, literárna veda, alebo translitológia sa začali uberať smerom k prekračovaniu hraníc týchto odborov a nadobúdali stále viac interdisciplinárny charakter. Príkladom je vznik mnohých interdisciplinárne a interkultúrne zameraných vedeckých spoločností, odborných časopisov, výskumných projektov a študijných programov, čomu sa bližšie venujeme v jednotlivých kapitolách. Takýto koncept literárnej analýzy sme sa preto pokúsili predložiť čitateľovi v predkladanej práci.

Názov: **Literárna veda ako kultúrna veda**

Autorka: Mgr. Eva Höhn, PhD.

Rcenzenti: prof. PhDr. Viera Gažová, CSc.

prof. PhDr. Erich Mistrík, CSc

Jazyková korektorka: Mgr. Viera Luptáková, PhD.

Náklad: 100 ks

Rozsah: 102 strán

Vydanie: Prvé

Rok vydania: 2017

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta

Tlač: EQUILIBRIA, s. r. o.

ISBN 978-80-557-1336-6